

Schade door vossen aan pluimvee : hoe te interpreteren en wat eraan te doen

Schade aan kleine huisdieren veroorzaakt door vossen komt de laatste jaren regelmatig aan de orde, vooral in streken waar de soort tot voor enkele decennia nauwelijks of niet voorkwam. Inderdaad heeft de vos zijn verspreidingsgebied sinds de jaren '80-90 opmerkelijk uitgebreid en/of is zijn dichtheid toegenomen – een fenomeen dat zich zowat in geheel West-Europa op spontane wijze heeft voorgedaan. Precies omdat deze situatie relatief nieuw is, zijn deze klachten ook zo actueel.

Het is enigszins begrijpelijk dat mensen die schade ondervinden door vossen dit bij een eerste benadering als onrechtvaardig ervaren, meer zelfs, als een gebrek aan verantwoordelijkheid vanwege de overheid 'die maar laat betijen'. Aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Gemeenschap, loopt evenwel een meerjarig onderzoek naar het voorkomen van de vos in Vlaanderen, waarbij ook deze 'kleinveeproblematiek' de nodige aandacht krijgt.

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de vossendichtheid in Vlaanderen, in vergelijking met buurlanden, zeker niet als 'ongewoon' of 'abnormaal' dient beschouwd te worden, en dat de aantallen sinds enkele jaren min of meer gelijk blijven.

Dit neemt niet weg dat vossen voor kleinveehouders onmiskenbaar te duchten rovers zijn, die uiteraard van de aanwezigheid van kleinvee als mogelijke voedselbron dankbaar gebruik zullen maken *als de kans daartoe zich aandient*. Precies op dit laatste dient men in te grijpen. Concreet betekent dit het voorzien in een degelijke afsluiting, een gesloten volièrre, of een afsluitbaar nachthok.

Ingrijpen op de vossen zelf (door ze te doden) biedt hier géén goed alternatief, en wel om volgende redenen. Bij dit doden zijn twee mogelijke scenario's te onderscheiden : 1) de doelstelling is dat er lokaal géén vossen leven, en 2) de doelstelling is dat er lokaal *minder* vossen leven.

Scenario 1 : géén vossen (“elders mag of kan, maar niet hier”)

In dit scenario wil men lokaal de vos dus volledig weg. Nu dient men er zich rekenschap van te geven dat vossen territoriale dieren zijn, die dus m.a.w. een deel van het landschap gaan bezetten (grootte-orde van bv. 5 tot 10 km²) waarin zij in principe geen vreemde soortgenoten dulden. Zo'n territorium wordt in de regel bezet door een (familie)groep bestaand uit een dominant koppel, niet zelden aangevuld met een of enkele wijfjes die zich niet voortplanten, en tijdelijk ook een aantal jongen (één nest per territorium). Men kan ervan uitgaan dat zowat het ganse Vlaamse grondgebied als het ware opgedeeld is in x-aantal vossenterritoria.

Zorgen dat er lokaal geen vossen zijn, betekent dan ook dat men één of meerdere territoria leegmaakt. Lege territoria worden evenwel heel snel spontaan opnieuw ingenomen door andere, meestal jonge dieren uit de (wijdere) omgeving. Wil men dit beletten dan kan men best ook die naburige territoria leegmaken – jonge vossen op zoek naar een eigen territorium verplaatsen zich immers makkelijk over vele (tientallen) kilometers.

Het is evenwel duidelijk dat in het dichtbevolkte Vlaanderen nauwelijks of geen stukken landschap te vinden zijn ter grootte van een vossenterritorium, waarin niet *tegelijktijd* ook kippenhouders wonen. Ook dezen kunnen dan, met evenveel recht, vragen dat ook *hun* (wijde) woonomgeving vrij wordt gemaakt en gehouden van vossen. Concreet komt dit er dan ook vrij snel op neer dat men de vos gewoon *overal*, d.i. in geheel Vlaanderen verwijdert.

Scenario 1 is dan eigenlijk een uitroeiingsscenario : de vos wordt als soort in Vlaanderen (en dan liefst ook tegelijktijd buiten de gewestgrenzen) volledig uitgeroeid. Dit is evenwel een visie die niet meer van deze tijd kan zijn.

Scenario 2 : *minder vossen (“een beetje mag, maar niet teveel”)*

In dit scenario wordt gepleit het aantal vossen per locatie te verminderen, zonder ze allemaal te doden (beheersjacht). Gezien de samenstelling van een territoriumgroep is dit op zich inderdaad denkbaar. Men wil echter bewust een minimaal aantal vossen ter plaatse in leven laten – zoniet vervallen we terug in het vorige scenario.

Bij een eerste beschouwing over dit scenario hebben we het dus gewoon over ‘minder vossen’.

Minder vossen op een bepaalde plaats zullen dan ook minder (frequent) kippen kunnen gaan pakken, het aantal gedupeerde kippenhouders en het aantal klachten zal afnemen. Op het eerste zicht lijkt dit dus een goede oplossing. *De vraag is echter VOOR WIE dit een goede oplossing is : voor een (lokale) beleidsverantwoordelijke, of voor een individuele kippenhouder ??? De eerlijkheid gebiedt duidelijk te stellen dat de individuele kippenhouder absoluut géén garantie heeft dat zijn kippen vroeg of laat niet zullen gepakt worden.* Een vos zal immers steeds de makkelijkste weg nemen om aan voedsel te geraken – onbeveiligde kippen zijn zo’n makkelijke voedselbron – *en dit ongeacht of er nu één dan wel vijf vossen in datzelfde territorium rondlopen.*

Je zou dit scenario kunnen vergelijken met het oppakken, na een regen van klachten, van een aantal inbrekers, waarbij er echter één (of enkele) niet gepakt raakt. Hoe zou de boodschap onthaald worden van een beleidsverantwoordelijke, mocht die aan de mensen zeggen dat het niet nodig is hun deur op slot te doen, gezien er vier inbrekers opgepakt zijn en er maar één meer vrij rondloopt ?! Ongetwijfeld zullen ook hier de statistieken betreffende inbraken en ontevreden burgers dalen (wat gunstig is voor de lokale overheid), maar zou een individuele burger niet zeer naïef zijn om zijn deur open te laten ?? Welke boodschap heeft hij er immers aan te weten dat de statistieken gunstig evolueren, als het precies hém overkomt die inbreker over de vloer te krijgen ?!

In scenario 2 is alvast deze boodschap dus duidelijk : of er één of vijf vossen rondlopen, je hebt er als kleinveehouder alle baat bij te zorgen voor een veilige huisvesting van je dieren. En omgekeerd : eens gezorgd voor een veilige huisvesting, maakt het niet uit of er één of vijf vossen rondlopen.

Bij een tweede beschouwing van dit scenario moeten we echter ook stilstaan bij het ‘vereiste minimaal aantal’, en ‘welke vossen’ dit dan wel zijn. Hier kan onderscheid gemaakt worden tussen het dominante koppel dat zich voortplant, en die extra-wijfjes die zich niet voortplanten.

Willen we niet vervallen in het eerste scenario (= geen vossen, uitroeiing), dan is het minimum aantal dieren per territorium twee – en meer bepaald een koppel. Zonder koppels immers geen voorplanting, en zonder voortplanting verdwijnt een soort na enige tijd.

M.a.w. : zelfs al wordt het aantal dieren per territorium beperkt tot het toelaatbare minimum van één koppel zonder extra-wijfjes, dan zal er hoe dan ook in elk territorium een nest jongen worden geboren. Het is precies in de periode dat er zo’n nest vossenjongen moet grootgebracht worden, dat de conflicten met kleinveehouders een hoogtepunt kennen.

In scenario 2 is er dus een bijkomende boodschap : een minimaal aantal vossen betekent in de praktijk een koppel vossen. Dit betekent dan ook voortplanting, en derhalve een mogelijke verscherping van het conflict met pluimveehouders. Des te meer geldt hier : eens gezorgd voor een veilige huisvesting, maakt het niet uit of er een vossennest in de buurt zit of niet.

Tenslotte ook nog dit. Heel vaak wordt gesteld dat men als mens wel móét ingrijpen in de vossenstand omdat de vos zelf geen ‘natuurlijke vijanden’ (wolven, beren, arenden,...) meer heeft. De stand van de vossen wordt evenwel *gééenszins* door al dan niet verdwenen grotere roofdieren gereguleerd. Vossen doen immers aan ‘*sociale regulatie*’. Daarbij spelen precies de onderlinge territorialiteit én het aantal reeds aanwezige dieren een essentiële rol.

De totale sterfte in een dierpopulatie is de som van de sterfte door verschillende oorzaken. Het is niet omdat één oorzaak wijzigt (hier de afwezigheid van grotere roofdieren als wolven e.a.) dat daardoor de totale sterfte zal wijzigen. Bij deze sociale regulatie zijn immers tal van interne *terugkoppelingsmechanismen* werkzaam. Zo zullen bij verhoogde sterfte (verdelging, ziekte,...) een groter aandeel wijfjes aan de voortplanting deelnemen en zullen méér jongen kunnen overleven dan zonder deze extrasterfte. Sterfte van een of enkele dieren zorgt gewoon ook voor meer mogelijkheden en overlevingskansen van andere. Valt een vos of een vossennest occasioneel ten prooi aan een arend of beer, dan zal deze sterfte binnen de kortste keren spontaan gecompenseerd worden, waarbij de vossenstand over de jaren heen min of meer gelijk blijft. Vossen staan 'aan de top van de voedselpiramide' – een top is een top, daar staat niks boven (welk superroofdier zou anders de beren en arenden dienen te reguleren ??).

Overigens valt te bedenken dat nu reeds ongetwijfeld méér vossen door het verkeer gedood worden dan dat er anders door beren, arenden e.d. samen zouden kunnen gedood worden. De natuurlijke vijanden van de vos zijn dan inderdaad misschien niet meer aanwezig, er is een wellicht efficiëntere 'onnatuurlijke vijand' in de hoedanigheid van het autoverkeer in de plaats gekomen. Net zo min als de verdwenen natuurlijke vijanden dat zouden gedaan hebben, oefent het verkeer evenwel geen wezenlijke invloed uit op de vossenstand : die reguleert zichzelf.

Opm.: relaties tussen prooien en roofdieren mogen niet zomaar veralgemeend worden. Bij bladluizen bvb. oefenen de individuele dieren geen onderlinge invloed uit op elkaars aanwezigheid (ze zijn bvb. in het geheel niet territoriaal). De aantallen bladluizen worden dan ook door toevallige en onvoorspelbare factoren bepaald, zoals de weersomstandigheid. Wordt een deel van de luizen opgegeten door een roofinsect, dan blijven er gewoon zoveel minder over. Er treedt hoegenaamd geen compensatie van sterfteoorzaken of van voortplantingssucces op. Aanwezigheid van natuurlijke vijanden – of verdelging door de mens – zal hier dan ook wél tot een effectieve aantalvermindering van de prooi soort leiden. In de 'biologische bestrijding' kan hier soms gebruik van gemaakt worden.

Samenvattend kan gesteld worden dat de aanwezigheid van de vos in Vlaanderen een relatief nieuw feit is waar veel kleinveehouders nog mee moeten leren omgaan.

Door de uitgesproken lintbebouwing en verspreide landelijke bebouwing in Vlaanderen is de problematiek ongetwijfeld nadrukkelijker aan de orde dan elders, ondanks het feit dat de vossendichtheid eerder gering is.

Het territoriaal gedrag van de vos heeft als consequentie dat de soort *aanwezig* of *afwezig* is in een bepaald gebied – in tegenstelling tot soorten die in kolonies leven, die soms met *veel* dan wel met *weinig* op eenzelfde plaats kunnen zijn (zoals bvb. wilde konijnen).

Een ruimtelijke scheiding bewerkstelligen tussen het leefgebied van vossen en mensen is, in Vlaanderen, niet mogelijk.

De enige oplossing (behoudens totale uitroeiing, hetgeen niet het beleid is) bestaat er derhalve in de gepaste voorzorgen te nemen opdat de vos bij het kleinvee niet kan komen (degelijke omheining, gesloten ren, afsluitbaar nachthok, ...).

Verhoogde verdelging creëert een vals gevoel van veiligheid, en is *voor de individuele kippenhouder* daarom niet de goede oplossing. De eerlijkheid gebiedt hier inderdaad onderscheid te maken tussen, enerzijds, het belang van de individuele kleinveehouder tegenover, anderzijds, het belang van een (lokale) beleidsvoerder of beheerverantwoordelijke.

Pluimveeschade door vossen en hoe dit te voorkomen

'Een vos is als een kat in een hondenjas' is een treffende uitdrukking om duidelijk te maken dat vossen zeer behendig zijn. Een draadafsluiting van anderhalve meter hoog is nauwelijks een probleem om over te springen, of, zeker als de draad niet echt strak is gespannen, gewoon over te klauteren. Wie een vos van zijn pluimvee wil weghouden dient dan ook voor één van de volgende oplossingen te kiezen :

- voorzien in een degelijke omheining :

- strak gespannen en ongeveer twee meter hoog,
- onderaan afgewerkt met een betonplaat of tegels (of de draad een halve meter ingraven),
- bovenaan hetzij met een naar buiten overhellend gedeelte,
- hetzij met aan de buitenzijde aangebrachte elektriciteitsdraden : een op ongeveer een halve meter hoogte, en een bovenaan ;

- een gesloten ren of volière bouwen, d.i. mét een 'dak' (hetzij vast, hetzij in tralie of net) ;

- voorzien in een afsluitbaar nachthok, en elke avond consequent de toegang afsluiten.

Pluimveeschade kan in principe het ganze jaar door optreden. Toch zijn er een aantal piekmomenten of -periodes te noteren : enerzijds bij aanhoudende vorst of sneeuw (wanneer de klassieke voedselbronnen zoals knaagdieren moeilijker te vangen zijn), anderzijds en vooral tijdens de opgroeperiode van de vossenjongen, namelijk van april tot juni.

Verwarring met schade aangericht door honden is echter niet ondenkbeeldig. Pluimvee met afgebeten kop is in de meeste gevallen wel een goede aanwijzing voor vossenschade. Dat daarbij niet alle gedode dieren effectief meteen ook worden meegenomen is een klassiek beeld. Het treedt op als een gecombineerd effect van, enerzijds, de gewoonte van vossen om voorraden aan te leggen, en, anderzijds, een specifiek gedrag dat 'surplus killing' genoemd wordt. Dit laatste wordt veroorzaakt doordat het instinct van een roofdier 'abnormaal' sterk wordt geprikkeld bij confrontatie met meerdere paniekerige prooien die niet kunnen wegvlugten.

Koen Van Den Berge
wildbioloog
koen.vandenberge@inbo.be